

Duchovná signatúra súčasnosti

Rudolf Steiner

prvý krát publikované v júni 1888 v časopise Deutsche Wochenschrift

z nemeckého originálu preložil Andrej Szolgay

Krčiac ramenami si pripomína súčasné pokolenie onú dobu, v ktorej tiahlo filozofické nadšenie naprieč celým nemeckým duchovným životom. Mocný dobový prúd, ktorý na konci predchádzajúceho a začiatku tohto storočia uchopil duchov a smelo si vytýčil tie najvyššie mysliteľné úlohy, je dnes považovaný za to najpoľutovanejšie poblúdenie. Kto sa odváži odporovať, keď je reč o „Fichteho rojčení“ a „Hegelových vágnych myšlienkach a slovných hrách“, bude jednoducho označený za diletanta, ktorý „má len malé poňatie o duchu súčasného prírodného bádania rovnako ako o spoľahlivosti a prísnosti filozofickej metódy“.

Nanajvýš Kant a Schopenhauer si nájdú priazeň u našich súčasníkov. U toho prvého sa totiž zdaniivo podarilo odvodiť z jeho náuky skromné filozofické útržky, ktoré spočívajú v základoch moderného bádania; druhý zase písal popri svojich prísne vedeckých výkonoch aj prácu v ľahkom štýle a o veciach, ktoré ani človeku s tým najprostejším duchovným horizontom nemusia byť vzdialené. Avšak pre ono úsilie o najvyššie vrcholy myšlienkového sveta, pre onen rozmach ducha, ktorý šiel vo vedeckej oblasti paralelne s klasickou umeleckou epochou, chýba dnes zmysel a pochopenie.

To pochybné na tomto jave vystúpi na povrch až vtedy, keď uvážime, že trvalý odklon od onoho duchovného smeru by pre Nemcov znamenal stratu ich jastva, odtrhnutie sa od ducha národa. Pretože ono úsilie vyvieralo z hlbokkej potreby nemeckej bytosti. Ani nám nenapadne chcieť popierať rozmanité omyly a jednostrannosti, ktoré Fichte, Hegel, Schelling, Oken a ďalší pri svojom smelom podnikaní do ríše idealizmu privodili, ale tendencia, ktorou boli oduševnení, by nemala byť vo svojej veľkoleposti zneužívaná. Je tak veľmi primeraná pre národ mysliteľov.

Nemcovi nie je vlastný živý zmysel pre bezprostrednú skutočnosť, pre vonkajšiu stránku prírody, ktorým boli Gréci nadaní k ich krásnym, nehynúcim výtvorom, za to však ustavičná túžba ducha po podstate vecí, po zdanlivo skrytých, hlbších príčinách prírody nás obklopujúcej. Ak sa grécky duch vyžíval v úžasnom svete foriem a podôb, tak musel sám na seba odkázaný Nemecký – ktorý menej pestuje styk s prírodou, o to viac však so svojím srdcom, svojím vlastným vnútrom – aj svoje výboje hľadať v oblasti číreho sveta myšlienok. A preto to bol práve nemecký spôsob, akým sa Fichte a jeho nasledovníci stavali voči svetu a životu. Preto našli ich náuky také oduševnené prijatie, preto nimi bol počas určitého obdobia uchvátený celý život národa.

Preto sa však tiež nesmieme od tohto duchovného smeru odtrhnúť. Naším riešením musí byť prekonanie chýb, ale aj prirodzený vývoj na základe, ktorý vtedy bol položený. Nie to, čo títo duchovia objavili alebo sa domnievali, že objavili, ale spôsob, akým sa postavili voči úlohám skúmania – to je to, čo má trvalú hodnotu. Človek vtedy mal potrebu prenikať do najhlbších tajomstiev svetovej hádanky, bez zjavenia, bez skúsenosti založenej na náhode, čisto skrze silu, ktorá je inherentná vlastnému mysleniu, a mal presvedčenie, že ľudské myslenie je schopné onoho rozmachu, ktorý je na to potrebný. Aké odlišné sú tieto veci v súčasnosti? Človek stratil všetku dôveru v myslenie. Považuje za jediný nástroj bádania pozorovanie, skúsenosť. Čo nemožno chytiť do ruky, to považuje za neisté. Že naše myslenie, bez toho, aby viselo na vodiacich remeňoch zmyslov, opierajúce sa len samo o seba, môže nahliadať do svetového súkolia hlbšie, ako to dokáže všetko vonkajšie pozorovanie, pre to už človek nemá žiadne pochopenie.

Človek rezignoval na akékoľvek riešenie veľkých záhadných otázok stvorenia a vynaložil nekonečnú námahu na detailné bádanie, ktoré bez veľkých, vodiacich stanovísk aj tak nemajú žiadnu hodnotu. Len pri tom zabudol, že sa s týmto náhľadom približuje stanovisku, o ktorom sa domnieval, že ho už dávno prekonal. Odmietnutie všetkého myslenia a trvanie na skúsenosti je totiž, hlbšie pochopené, úplne to isté ako slepá viera v náboženské zjavenie. Lebo na čom je to založené? Veď len na tom, že sú nám dodávané hotové pravdy, ktoré musíme prijímať bez toho, aby sme dôvody posudzovali v našom vlastnom myslení.

Vypočujeme si posolstvo, ale predsa je nám v podstate zabránené pochopiť ho. A inak to nie je ani pri slepej viere v skúsenosť. Človek má skutočnosti len zbierať, triediť a tak ďalej, bez toho, aby došiel k vnútorným príčinám – tak tvrdia prírodní bádatelia a prísni filológovia. Aj tu máme jednoducho prijímať hotové pravdy bez pochopenia síl činných za zmyslovými javmi. Ver tomu, čo boh zjavil, a nebádaj po dôvodoch, tak hovorí teológia; registruj, čo sa ti odohráva pred očami, ale nepremýšľaj, čo za príčiny vládnu za tým, lebo to je márne, tak hovorí najmodernejšia filozofia. A kam sme ešte len dospeli na pôde etiky! Červeným vláknom, ktoré sa vinie naprieč myslením všetkých duchov klasického obdobia našej vedy, je uznanie slobodnej vôle ako najvyššej moci ľudského ducha. Toto uznanie je to, čo – správne uchopené – nám dovoľuje prejavíť človeka samotného v jeho dôstojnosti.

Náboženstvá, tie od nás požadujú, aby sme sa podriadili prikázaniam, ktoré boli ustanovené vonkajšou mocou, a v tomto podriadení samotnom videli mravnosť – to poníža túto dôstojnosť. Bytosti stojacej na najvyššom stupni organického vývoja sa nepatrí, aby sa bez vôle vsadila do koľají, ktoré sú jej predpísané niekým druhým, musí si sama predpísať smer a cieľ svojho pôsobenia. Neposlúchať prikázania, ale vlastný úsudok, neuznávať žiadnu moc sveta, ktorá by nám mala predpisovať, čo je mravné, to je sloboda vo svojej pravej podobe. Tento postoj nás robí pánmi vlastného osudu. Týmto postojom boli nesené Fichteho významné slová: „Nech sa na mňa všetko zrúti a ty, Zem, i ty, Nebo, zmiešajte sa v divokej búrlivosti, a všetky vaše elementy nech penia a besnia a rozomieľajú v divom boji posledné slnečné zrníčko tela, ktoré nazývam svojím: moja vôľa samotná so svojím pevným plánom má sa smelo a chladne vznášať nad troskami sveta; lebo ja som pochopil svoje určenie a ono je trvalejšie ako vy; ono je večné a ja som rovnako večný ako ono.“

Čo bolo základom nemeckej idealistickej filozofie – rozchod s dogmou na poli myslenia, rozchod s prikázaním pre každé konanie – to musí byť neochvejným cieľom ďalšieho vývoja. Človek musí šťastie a spokojnosť vytvoriť sám zo seba a nie nechať ho pristúpiť k sebe zvonka. Čistá neschopnosť opierať sa energicky o vlastné jastvo a odtiaľ mocne pôsobiť je prameňom pesimizmu a ktovie čoho všetkého ďalšieho, čo sa prejavuje v podobných chorobách doby. Človek si nevie stanoviť žiadne konkrétne životné úlohy, ktorým by bol dorástol, snivo sa ponára do neurčitých, nejasných ideálov a potom sa sťažuje, keď nedosiahne to, o čom vlastne nemal žiadnu predstavu. Ak sa spýtame niektorého so súčasných pesimistov, čo by vlastne chcel a o čom pochybuje? Nevie to. Nemyslíte si, že týmto azda chcem zasiahnuť pesimizmus Eduarda von Hartmanna, ktorý s obvyklým bedákaním o utrpení života nemá nič spoločné. (To, ako vysoko kladiem Hartmannov svetonázor, je možné rozpoznať z úvodu k druhému zväzku môjho vydania Goetheho vedeckých spisov. Kürschnerova „Nemecká národná literatúra“.)

Pri všetkom tom pokroku, ktorý sme zaznamenali v najrôznejších oblastiach kultúry, nemôžeme sa predsa vzdať toho, že signatúra našej doby nám ponecháva ešte veľa, veľmi veľa toho, čo si možno želať. Naš pokrok je väčšinou len taký, že ide do šírky, ale nie do hĺbky. Avšak pre hodnotu nejakej doby je určujúcim pokrok do hĺbky. Môže byť, že bohatosť skutočností, ktoré k nám prenikajú zo všetkých strán, vyvoláva zdanie pochopiteľnosti, že kvôli pohľadu do diaľky sme momentálne stratili pohľad do hĺbky. Radi by sme si len priali, aby potrhane vlákna napredujúceho vývoja boli čoskoro zase spojené a aby boli uchopené nové skutočnosti z už raz získaných duchovných výšok.